

7.

916. szeptemb. 8

Kedves barátom, egyszersmindenkorra visszavonhatatlanul felhatalmazlak, hogy nekem akármilyen irásomat, a mi neked tetszik, a hogy s a hol tetszik díjtalanul közzé tehesd. Egyáltalán az enyémről úgy rendelkezhetel, mint a magadéről. Hiszen végre is, azért irunk, mert hiszünk az irásunkban s szeretünk mások szívéhez szólni. Nagy szeretettel

Kozma Andor.

Közlő: CSÁSZÁR ELEMÉR.

ADATOK BARCSAY ÁBRAHÁM ÉLETRAJZÁHOZ.

1. Katonai pályája.

Barcsay Ábrahám a testőrségtől 1766. november 1-én került mint főhadnagy (2ter Rittmeister, másként Capitaine-Leutn.) a Lipót toscanai nagyherceg nevét viselő vértés-ezredhez és 1790. november 27-én a császár nevét viselő dragonyosoktól vissza a gárdához. (IK. 1935. 59. l.) *A kettő egy.* A toscanai vértés-ezredet 1775-ben dragonyos-ezreddé szervezték át, 1790-ben pedig Lipót toscanai nagyherceg császár és király lett. Barcsay tehát mindvégig ennél az ezrednél szolgált.¹

Miként az alább közölt állomány-táblázatából kitűnik, már két és fél év múlva, 1769. február 1-én kapitány lett, (1ter Rittmeister), az őrnagyságra azonban annál tovább — 14 esztendő — kellett várnia:² mindaddig, míg a maga ezredében üresedett hely. Végre 1783. február 19-én őrnagy lett (Obristwachmeister) s az 1., ezredes-escadrontól az ezredlőrzhöz helyezték át — ez ekkoriban Sopron megyében, Kismarton közelében egy horvát faluban, Darásfalván állomásozott. Ekkorról való róla az egyetlen nem testőri állománylista is:

MUSTER LISTA pro anno 788.

Der Löbl. Kays. Königl., Sr. Königl. Hoheit des Gross Herzogs von Toscana Höchsten Namen führenden Dragoner Regiments Stab.

4. Obristwachmeister *Leopold* (igy) v. Barcsay Gebürtig Barcsa(y) aus Siebenbürgen; 40 Jahre alt, kath. Religion, leedig. Den 1-ten Junij 761. Unterlieutenant zur Hung. Noble Garde, den 1. 9. 766 als 2-ter Rittmeister

¹ Az ezred parancsnoka 1781-től Rottigni János volt. Róla írja Barcsay: «Bajom elég van miatta, az olasz csak olasz, míg egy kis vér mozog ereiben». (IK. 1893. 345. l.)

² Türelmetlenül várt. Már egy 1778. dec. 20-án, Wigstadtban, Felső-Sziléziában kelt beadványával őrnagyi helyet kért egy huszárezredben. (HKR. 1778. K. 1754.) «Supplicat habe sich mit seinem Gesuch an einen Inhaber eines Hussaren-Regiments zu wenden» — volt a válasz. Meghallja, hogy Blaskovits őrnagy a székely huszárezredtől máshová pályázik: ezt az Obristwachmeister-állást kéri. (U. o. 1799. B. 291.) Kérvényét ad acta teszik. Nem sokkal utóbb, 1779. februárjában a Kálnoky-huszároknál kér őrnagyi rangot. (U. o. G. 458.) Végül is csak annyit kér március 20-án, (u. o. G. 1546) hogy bármely megüresedő törzstiszti állásnál gondoljon reá a haditanács. Mindkét utóbbi beadványát is elutasítják. («Ist abzuweisen»).

anhero, den 1-ten Feber 769. zum 1-ten Rittmeister, und den 19. Februar 783. hierzu avanciert, vorhin bey Oberst 1-te Esc., sub No. 1. und den 19. Febr. 783. anhero.¹

Az ezredtörzsnek 1778-ig Pozsony-Szentgyörgy volt az állomása: az első escadron Nyitrán és Nagyszombatban lehetett. 1778—79-ben a d'Alton-hadtesthez osztották be őket s Csehországban és Sziléziában voltak;² útközetbe azonban nem kerültek. 1780-ban Sopron megyébe vonultak — Ruszt és Kismarton vidékére — s innen mentek 1788-ban Horvátországon át Szabács megvételeire, majd 1789-ben Belgrád alá. Itt Barcsay alighanem meg is sebesült — azt mondja utóbb, hogy verejtékével és vérével áldozott hazájának — majd Lacy tábornagy a maga törzséhez vezényeltette alezredesi rangban — talán a vezénylés és előléptetés is sebesülésével függött össze; de azontúl is ezredének kötelékébe tartozott, annak fehér uniformisát és pipacspiros (ponceau-rot) hajtókéjét viselte; negyedszázados szolgálat után onnan került vissza a testőrséghez.

Közben pedig szinte minden évben hazament Erdélybe, vagy szabadságra, vagy a kincstár számára lovakat venni. Híres lószakértő volt, neki magának is pompás ménese volt Arad közelében. Két ízben Altonába is kiküldték — nyilván erre céloz Horányi (*Nova Memoria* 312. l.): «Cum rara cognitione, quae in dignoscenda equorum indole, robore ac forma posita est, multos antecelleret, . . . Josephi II. auctoritate et jussu bis in Daniam profectus» stb. Mégis megtörtént — talán sebesülése miatt — hogy lova fölbukott vele.

Ezredét utóbb, 1801-ben, még az ő életében, feloszlatták. Ezért történetének megírására sem került sor utóbb, e nélkül nem tudjuk pontosabb képét adni Barcsay katonai pályájának. Való, hogy két hadjáratot kivéve, sohasem volt messze Bécestől, gyakran fordult meg a császárvárosban és baráti kapcsolatain kívül egyéb társadalmi érintkezéseit is fenntartotta. Itt ismerkedhetett meg ő is egy «klagenfurti grófnével». Ez időben már régen meglazultak Radványhoz fűződő kapcsolatai, elhalványult Radvánszky Jánosné, Prócnay Éváért lelkesedő tiszta rajongása. 1787/88 telén Egger Mária grófnővel sűrűn levelezik. Leveleikből nincs meg semmi. De egy katonai bizottság, amely 1795-ben Barcsay iratait lefoglalta, az iratjegyzékben felsorolja a grófnőnek 12 levelét. Az első kettő Thallensteinből 1787. szept. 19. és nov. 9. kelt, a többi tíz Klagenfurtból, közülök az utolsó 1788. március 6-án. Valamennyit visszaadták Barcsaynak, s épen azért nincsenek meg. Velük együtt veszett el 19 lefoglalt magyar, német és francia költeménye és sok barátjának levele, köztük Aranka Györgyé (Kolozsvár, 1794. jan. 24.) és Bartsay Lászlóé (Piski, 1795 jún 7.). Egy eddig ismeretlen költemény töredéke azonban megmaradt (HKR. 1795. Tasc. 44. Nr. 536—25.). Érdekes,

¹ A *Leopold* keresztnév valószínűleg azért került az írrok tollára, mert az ezredtulajdonos neve is az volt, de a rangsorban előtte álló őrnagyot is Leopoldnak hívják. Az adatok azonban kétségtelenül a mi Barcsaynkra vonatkoznak.

² Barcsay pl. 1778 végén «sziléziai hideg fenyvesekből» írja leveleit s 1779. februárjában a Böhmische Operationscassától kapja a fizetését. (HKR. 1779. J. 440).

hogy a kis fogalmazvány is, mint Barcsaynak több költeménye, az Ádám-Éva problémán tűnődik.

Ma reggel álmodván Édennek kertjéről
[És (édes) első Anyánknak szent tsemegéjéről
És a tiltott fának édes gyümölcstéről]¹
A juta eszembe a szent tsemegéről
Mint régen Pándora híres pixisséről
Hogy bűnünk eredett almafa tövéről.
Ki volt hát bűnösebb az első esetben —
Ádámé vagy Éva, ki harapott ebben —
Kétség van és titok még e nagy kérdésben
Azért neveketis szerkesztették egyben.

Az utolsó sorból ítélve, a vers névnapi köszöntőnek készült.

2. Barcsay Ábrahám házassága.

Barcsay házasságának időpontjáról többféle adat járja. Döbrentei óta 1778-ra tették, mignem Kristóf Györgynek egy negyedszázaddal ezelőtt megjelent dolgozata (Erdélyi Múzeum 1911. 254. l.) 1789 márciusában jelölte meg az esküvő valószínű idejét. Egyrészt, mert ennél régibb időből a házaspárnak egyetlen levele sem maradt ránk, másrészt, mert a Barcsayné haláláról szóló gyászjelentés azt mondja, hogy «16 esztendőig bírta ő néhai b. e. férjében a házassági élet boldogságát». Ezt a jelentést a rokonok fogalmazták. Ferenczy Sándor utóbb (u. o. 1914. 57. l.) megtárlta a Barcsay Ábrahám halálát gyászoló *szomorú jelentést* is, amelyben már maga az özvegy mondja 1806 márciusában, hogy «én az ő becses ritka tökéletességeinek csak 15 esztendőig örvendhettem». Jóllehet Kristóf (It. 1914. 413. l.) a 15 vagy 16 esztendőt megmagyarázza — «a 15 év már kitelt, a 16-dik még nem» — érvelése nem állja a helyét, mert ha az 1789 márciusi adat helyes, akkor 1806 márciusában a 17 év is kitelt.

Mindezt könnyű most megállapítanom, mert új adataim megbízhatóan mondják meg esküvőjük időpontját, és megfelelnek az özvegy gyászjelentésének, amely szerint 15 évig örvendett «becses ritka tökéletességeinek».

Barcsay Ábrahám 1795. szeptemberében egy a haditanács által elrendelt kihallgatásán egyik elébe tárt leveléről így kezdi magyarázatát: «Dieser Brief seye im Jahre 1790 geschrieben, wo H. Deponent noch Oberst Lieutenant bey Kaiser Dragoner und eben damals in Siebenbürgen beurlaubt ware, um das dortige Baad für den Pferdestürz zu gebrauchen. Er hatte damals keine Aussicht zu avanciren, gedachte also zu heurathen und in die Ruhe zu gehen.» (HKR. 1795. Fasc. 44. Nr. 583—21).

1790 nyarán tehát a maga vallomása szerint még nem volt nős. Az előléptetésre valóban kevés reménye volt. Nemcsak azért, mert Jean de Rottigni, «öreg Obestere a békességet megszagolván, most elmozdíthatatlanná lett, holott két esztendőktől fogva mindég beteg» (IK. 1893. 467. l.), hanem mert távozásával Artner Lipót alezredes, Artner Terézia atyja került sorra, aki Barcsayt a rangsorban régóta megelőzte. Más ezrednél költőnknek nem volt kilátása előléptetésre, láttuk, az őrnagyi rangért is hiába próbálkozott

¹ A szögletes zárójelbe tett sorokat B. törölte.

másutt. Ekkoriban adta ki azonban az udvar a felszólítást a tisztí karokhoz, hogy aki a testőrségnél szolgált, kérheti visszahelyezését. Finta nyugdíjazásával éppen megdresedett a főhadnagyi hely: Barcsay váratlanul gyorsan és előkelő helyen kaphatta meg az ezredesi rangot, nem kellett többé nyugdíjazását kérnie, s a nélkül is megházasodhatott már. «Az egész világ irigyli sorsomat, holott én arról semmit sem tudok, csak azt, hogy addig kedvetlen minden képzelt boldogságom, míg tőled azt nem érhetem édes Susim, hogy tetszésed szerint légyen cselekedetem». (IK. 1893. 468. l.)

Barcsay már 1788. óta tervezgette házasságát Bethlen Zsuzsanna grófnóval, már akkor félt, hogy Zágóban egy «excellenciás úr» elveszi előle⁴. Csak a háború végét akarja megvárni és akkor vagy erdélyi sereghez kerül, vagy sem, de «akármiképpen hozzád menvén, veled egyesült akarattal s szeretettel még ezen esztendőben végképpen elválhatatlanná lészek. Hidd el, hogy szelíd, álhatatos és hív társad lészek egész holtomig» — írja neki 1789 májusában. (IK. 1893. 345. l.) Bizvást tekinthette jegyesének a grófnót; hogy leveleit már ekkor is *Mme Susanne de Barcsay, née Comtesse de Bethlen*-nek címezi, az természetes, mert hiszen ma már tudjuk, hogy Zsuzsanna grófnó okoccsének, Barcsay Lajosnak volt az özvegye (*Barcsay költeményei*, 1935. 13. l.). Kissé különösebben hat, hogy leveleit már 1789-ben is «kedves feleségem»-mel kezdi. Tekintettel régi rokonságukra s mert házasságukat mindenki várta, ez is érthető. Hiszen egyik szerelmes levelében (EM. 1911. 256. l.) a «kedves feleségem» kezdet után is «hugom»-nak szólítja a grófnót. Bethlen Zsuzsanna pedig 1789-ből maradt mindkét levelét Kedves Bátyám Uramhoz intézi — ezek elsejében vannak a szégyenlős sorok, amelyeket most már jól érthetni: «itt kincsem Bátyám Uram bizvást mondják a cselédek s külső emberek Doamna nostra, mit tudjak nekik mondani, elfordulok tőlük, süketnek teszem magamat.» (IK. 1893. 344. l.) Viszont 1791 júliusában már így kezdődik egy igen szellemes levele: «Édes kincsem, kedves Uram!» Ez az első levele, amelyben Barcsayt így szólítja meg.

Egy, Barcsay iratairól fennmaradt jegyzékben olvasom (HKR. id. h. 536—25): «Eine Verordnung vom hungarischen Garde Commando an Obersten Barcsay ddto Wien den 10-ten Jänner 791 die Heuraths Lizenz für denselben betreffend mit 2 Beilagen.

E két adat után, hogy 1790-ben még nőtlen, s hogy parancsnoksága a házassági engedélyt 1791. január 10-én kézbesíti ki neki, nem kétséges, hogy Barcsay Ábrahám 1791. januárjában vette feleségül Lajos öccsének reá már két esztendő óta váró özvegyét, Bethlen Zsuzsanna grófnót.

A másodszer 1806. március 3-án megözvegyült grófnó valóban jól írta, hogy 15 évig, (1791. jan.—1806. márc.) volt Barcsay Ábrahám felesége.

GÁLOS REZSŐ.

⁴ «Ugyan bännám — írja neki Barcsay 1789. júl. 28. (IK. 1893. 347.) — ha tavaj nem mentem volna Zágónba, mert Ked talám pünkösdig Excellenciás asszony lett volna. Bezzeg! fenn volna valaki. Élj boldogul édes az enyém! *Bácsi* sem lesz soha másé, fogadom a legszentebb fogadással».

PETŐFI MELEGSZÍVŰ BARÁTJA.

«Elkísért Vácig *Emödy Dániel*. Nem tudom, egyszer fogja-e a közönség e sorakat olvasni, vagy . . egyszer sem, — de leírtam e nevet, hogy ahányszor olvassák leveleimet, lássák egyszersmind *leghtvebb, legönzetlenebb és legtisztább lelkű* barátaim egyikének nevét is. Barátja vagyok, mert ő is barátom, de barátja vagyok még inkább azért, mert ő *jellem, oly erős jellem, amilyen csak az lehet, kinek a szegénység volt dajkája és nevelője. Urak, tiszteljétek az ilyen embereket, kik kenyeret esznek, bár kalácsot ehetnének!*»

Aki ezeket a márványba vésésre érdemes sorokat írta valamikor, nem kisebb ember volt, mint: Petőfi Sándor. Az ő *Úti leveleiből* való ez a részlet: az pedig, akiről a halhatatlan költő ilyen nemes melegséggel emlékezik meg, egy végtelentül szerény, de sokatígérő fiatalember volt: Emödy Dániel, a «márciusi ifjak» egyike, Jókai Mór szerint a «közvélemény asztalának» egyik tagja, az Életképek segédszerkesztője, 1862-től kezdve a sárospataki ősi kollégium hírneves jogakadémiájának nagytudományú magánjog-professzora. Róla akarok most itt egyetmást elmondani.

Néhány évtized előtti gimnazista koromból élénken emlékezem még Emödy professzor úr alacsony, görnyedt alakjára, amint lakásáról Sárospatak főutcáján lassan igyekezett az öreg kollégium felé, hogy ott azután az ő szelíd légy hangján előadást tartson hallgatóinak a kötetmi vagy öröklési jog alapvető tételeiről. Útközben szerényen megemelve a kalapját az őt köszöntő minden járókelő előtt, még a legapróbb mendúrnak is, lett légyen bár kemény téli is az idő.

Ilyen szerény, majdnem alázatos volt Emödy Dániel, Petőfi melegszívű barátja. Pedig nagy szellemi értékek halmozódtak össze benne: jó tollú író, költői tehetségű lapszerkesztő, a hírneves «tizenkét pont»-nak is egyik szövegezője, nagy nyelvtudású és bámulatos emlékezőtehetségű szónok — bizony ha túlzott szerénysége nem gátolja, nagyon magasra vitte volna a magyar közéletben, míg így élete végéig megmaradt olyannak, aminőnek az élelátású Petőfi jellemezte: kenyeret evett, pedig kalácson is élhetett volna.

Említettem, hogy csodálatos volt a memóriája. Fia, Emödy László, nyug. törvénytudó tanácselnök — az ő közléseiből tudjuk az alább ismertető jellemző adatokat is — egy kitűnő epizódot jegyzett fel az édesatyjáról, melyet az ő saját előadásában, íme ide iktatok:

«Megtörtént, hogy egyetlen hallásra megtanulta s nyomban el is mondta Petőfi Sándor *Kutyakaparó* című hosszú költeményét, amely akkor még nyomtatásban sem jelent meg. Úgy mondta el a költő bizalmas baráti körben valahol, talán a Pílvaxban, talán egyebütt. Apám végighallgatta, s mikor aztán Petőfi bevégezte, odaszólt neki:

— Te Sándor, ismerem ezt a verset. Ha jól tudom, Császár vagy Sujánszki volt a mestere!

S nyomban elmondta az egész hosszú költeményt fejből, egy szóhiba nélkül. Mindössze annyi különbséggel, hogy Petőfi eredeti szövegezésében a második versszak második sora így hangzott: «nyújtja magát végig» — míg édesapám előadásában ez így alakult: «nyújtózkodik végig».

Az egész társaság oda volt a bámulattól. A tréfát természetesen mindenki elérte, de éppannyi méltánylással voltak a memóriának ez iránt a bravúrja iránt is — legjobban Petőfi; nyomban kiigazította a költeményt. Utána így szólt apámhoz:

— Egyszer botlott germanizmusra a nyelvem, s te lám rávezettél, hogyan kellett volna mondanom helyes magyarsággal. Elfogadom a módosítást!»

A könnyen hevülő, kevesebbet fontolgató Petőfire egyébként is nagy hatással volt a minden kijelentésében komoly, higgadt, megfontoltabb Emődy, aki nála idősebb is volt néhány esztendővel. A mikor Petőfi már végleg elhatározta, hogy megnősül és búcsúzkodott a legényélettől és legénybarátaitól, ezekben az időkben Emődy Dániel, akiben nem közönséges költői tehetség is lakozott, egy szép verset írt, amely aztán meg is jelent közös barátjuknak, Vahot Imrének, Pesti Divatlap című, abban az időben nagyon népszerű hetilapjában *Petőfi búcsúján* cím alatt. Szól pedig ez a vers a következőképen:

Hé, hort fiúk — és dalt, de ám vigat!
Mondom fiúk vigan daloljatok!
Mi ördög ez? — mi tompa lustaság?
Ilyest ma benneteket nem állhatok!
Jövel barát, te vándor énekes,
Kezdd rá hűrod legvakmerőbb dalát,
Melyről tudod, hogy fölhevitené,
Melyről tudod, lerészegítené.
Melyről tudod: párbajra keltené
Magát a Balaton minden halát!

Hanem ha majd egekre hág szavunk:
Akkor fiú, szekerre lopd magad!
... Mert lásd, Pest rozsz kövén az a kerék
— Ha torkaink így nem mérséklenék —
Kényes hallásink nem szivellenék,
Oly otrombán keserves hangot ad!
S fenn ülsz? ... ragadjon villám s gondolat,
Hogy vissza nézni rá ne érj felénk! —
Kiknek szorítád férfi jobbait,
Ne lásd, miként síró banyák levénk!.....

Emődy tagja volt annak a meghitt baráti társaságnak, mely 1847. december 14-én Csengery Antalnak, az akkori Pesti Hirlap jeles tollú szerkesztőjének vendégszerető házánál tragikus eseménynek vált közvetlen szemtanújává. Emődy fiának feljegyzése szerint a jókedvű feketézés közben Csengery Antal néhány finom művű angol pisztolyt hozott elő, hogy bemutassa vendégeinek. Amint mondta, épen akkor kapta őket ajándékba. Valóban remek készítményű fegyverek voltak ezek. Az egyik különösképen megtetszett a nyugtalan lelkű Czakó Zsigmondnak; kezébe véve, így szólt Emődy Dánielhez:

— Nos, nem volna kedve egy kis öngyilkosságra, en compagnie?

Csengery rémülten figyelmeztette, hogy vigyázzon, mert a pisztoly töltve van. De már későn volt: Czakó egy hirtelen mozdulattal a szájába lött. Rögtön összerogyott, s mikor Emődy vizes ruhával törölgette róla a vért, még volt benne élet, de aztán hamarosan kiszenvedett.

Emödy Dániel — s ezt ma nálunk igazán csak a beavatottak tudják — nevelője volt Tisza Kálmánnak, az öreg «generális»-nak, aki 1875-től egészen 1890-ig oly nagyhatalmú miniszterelnöke volt Nagymagyarországnak. A túlszerény Emödy ezt a kivételes helyzetét később sem használta fel a maga javára, bár Tisza Kálmán mindig szinte tanítványi tisztelettel és hálával érdeklődött iránta még később is, mikor a csöndes vidéki jogakadémián taníttatta a magánjogot. Annyi haszna azonban volt ebből a neveléségből, hogy közvetve ez mentette meg az életét Haynau véres korszaka alatt az agyonlövétéstől. Emödyt ugyanis — ezt szintén fiának közléséből tudjuk — a világosi fegyverletétel után halálra keresték Haynau pribékjei, úgyhogy neki is világgá kellett bujdosnia. Mert ő is alaposan benne volt a fekete-könyvben. Először azért, mert Gyurman Adolf után ő volt a hivatalos Közlöny szerkesztője, azután pedig azért, mert mint diplomaciai futár, Beöthy Ödönnel együtt, külső összeköttetések megteremtése végett külföldre igyekezett kijutni, de útjuk az oláh kormány ellenséges magatartása következtében már Brassónál megakadt.

Tisza Kálmán atyja, az ó-konzervatív Tisza Lajos, a nagybefolyású bihari adminisztrátor jó ismeretségben volt a véres emlékü osztrák generállissal, «aki előtt a Tisza véleménye nem egy kérdésben szinte irányadó volt úgyannyira, hogy Haynau olykor még a kivégzésre szánt hazafiak jegyzékét is megmutatta neki». Tisza Lajosnak egy ilyen szomorú névsorban szemébe ötlött Emödy Dániel neve is, akit, gyermekeinek volt nevelőjét, ő mindenkor igen nagyra becsült. Azonnal elhatározta, hogy ezt a derék embert megmenti az osztrák vérszopó bosszújától. Gyorsan kellett cselekednie, mert a listán Emödy neve után az volt bejegyezve, hogy a foglalkozása: «Schriftsteller», a büntetése pedig, mihelyest kézrekerül: «Tod durch Pulver und Blei».

Az Emödy nevére mutatva, határozott hangon szólt oda Haynaunak:

— Kegyelmes Uram, — ez az adat teljesen téves. Ismerem én jól ezt a szegény ördögöt! Dehogy is ír ez! Csak afféle jámbor írnok (Schreiber) ő kelme, akinek igazán soha semmiféle köze nem volt a forradalomhoz!

Haynau hitelt adott Tisza szavának és mindjárt ő maga sajátkezűleg törölte ki Emödy nevét a proskribáltak névsorából. Tisza pedig, aki akkor is jól tudta a volt nevelő búvóhelyét — hiszen Emödy nem szökött ki külföldre, hanem itthon, magyar földön rejtőzködött el — titokban azonnal értesítette szerencsés megmeneküléséről Emödy Dánielt és megizente neki, hogy csak jelentkezzék bátran a haditörvényszék előtt, de írni-olvasni tudásnál a világért se vállaljon semmi egyebet, maradjon csak ott is jámbor «Schreiber». Emödy így is tett és nem üldözték többé...

Mikor ötven évvel ezelőtt, 1882-ben, a dunaparti szép Petőfi-szobrot felállították, tudvalevőleg Jókai Mór mondotta a lelepezési ünnepélyen az avató beszédet. Ebben többek közt úgy nyilatkozott Petőfiről, hogy penészes, beteges külsejű alakja volt. Jókainak ezt a megjegyzését sehogyan sem tudta magáévá tenni Emödy, aki költő-barátját olyan jól ismerte, s különben is nagyszerű megfigyelőképessége és csodás emlékezőtehetsége révén Petőfi egész egyénisége és külső megjelenése 1882-ben is élethíven állott lelki szeme előtt. Családjá körében ezt jegyezte meg rá:

— Dehogyan is volt Petőfi penészes vagy beteges külsejű! Mozdulataiban, egész magatartásában inkább valami katonás acélosság, valami keménység nyilatkozott meg, ami mindig erőnek a jele! Emődy ezt később élőlészóval is közölte Jókaival, akihez különben is régi, őszinte barátság fűzte még a szabadságharc előtti idők óta.

Fia ezeket jegyzi fel apjának Jókaival való legutolsó személyes találkozásáról. Emődy Dániel 1888-ban Budapesten járva, sétája közben az egyik nagyforgalmú utcasarkon csaknem beleütközött egy úriemberbe, aki mély gondolatokba merülten állt ott. Körülötte jöttek-mentek a járókelők, meg-meglökték, de mindez őt nem látszott kizökkenteni gondolataiból. Emődy mindjárt megismerte, oda ment hozzá és «Szervusz Móric!» üdvözléssel vállára tette a kezét. Erre feleszmélt Jókai — mert csakugyan ő volt a merengő férfiú — és nagy érdeklődéssel kérdezte Emődytól, hogy ugyan miről ismerte fel őt ebben az ünnepi sokadalomban.

Emődy Dániel mosolyogva világosította fel Jókait:

— Tudtommal csak egy ember lakik Budapesten, akit Jókai Móricnak hívnak, és én ezen az egy Jókai Móricon kívül nem tudok elképzelni más olyan teremtett lelket, akit ilyen néparadatban a boxok és taszigálások sem hoznak ki a sodrából, ha a fejébe vette egyszer, hogy itt, ezen az utcasarkon valja meg szerelmét a Múzsának!

Jókai Mór jóízűt nevetett ezen az elmés jellemzésen s mindjárt nagy melegséggel meg is hívta Emődyt ismeretes szép svábhgyi villájába. Aztán még jól eldiskurált a két jó barát, de többet már személyesen nem találkoztak egymással az életben. Emődy 1891-ben halt meg.

Érdekes találkozása volt Emődy Dánielnek 1850 januárjában Pesten az akkor még csak alig félévvel azelőtt hősi halált halt nagy barátjának, Petőfi Sándornak, özvegyével, Szendrey Júliával. Ekkorra már neki is fülbe jutottak azok a mindenféle kőszá híresztelések, melyek a fiatal özvegyet megdicsőült férje emlékének tiszteletében nem épen a leghízelgőbb színben igyekeztek feltüntetni; ezek a hírek a különben is szigorú erkölcsű és jellemes embert — ki előtt szent volt mindig Petőfi barátsága — módfelelt bántották. Érthető volt tehát kellemetlen érzése, mikor Petőfinét a régi Nemzeti Színház közelében épen valami férfitársaságban pillantotta meg. Odament hozzá s el nem leplezhetően neheztelő hangon vonta kérdőre a hamar felejtő özvegyet, hogy mit tud a férjéről és legalább keresteti-e? Ez a kérdés pedig arra vonatkozott, hogy a közhit még abban az időben — alig fél esztendővel a segesvári csata után — erősen azt tartotta, hogy Petőfi nem halt meg, hanem valahol bujdosik, vagy az oroszok fogságába esett.

Petőfiné a hiteles feljegyzés szerint erre így válaszolt Emődynek:

— Isten a tanúm, hogy kerestem mindenfelé. Útrakeltem azzal az elhatározással, hogy akár élve, akár halva felkutatom. Eredmény nélkül kellett hazatérnem. Csak abban egyezik meg minden hírforrás, hogy elesett. Senki ne vádoljon engem szeretetlenséggel!...

Már akárhogyan volt is, köztudomású tény az, hogy Szendrey Julia nem sok idő múlva ezután — férjhezment.

Befejezésül még megemlékezem itt arról, hogy Emődy Dániel, aki Petőfin kívül a magyar költészet többi akkori nagyságainak: Vörösmarty

Mihálynak, Arany Jánosnak, Tompa Mihálynak is sokra becsült jó barátja volt, hogyan jutott sikerei és megbecsültetése színhelyéről, Pestről épen Sárospatakra, ebbe a csöndes, egyszerű felvidéki városkába.

Szintén a fia feljegyzéséből tudjuk, hogy mikor 1862-ben a pataki nagymúltú jogakadémián — melynek egykor Kossuth Lajos is a hallgatója volt — a magánjog tanszéke megüresedett: a főiskola akkori széles látókörű főgondnoka, báró Vay Miklós, barátjától, báró Kemény Zsigmondtól, kérdezte meg, kit ajánlana erre az állásra, aki elsőrendű a jogtudományokban, jó előadó és erős jellemű ember is. Kemény Zsigmond gondolkozás nélkül Emödyt ajánlotta, mert egyéni kiválóságait igen jól ismerte a Pesti Napló szerkesztőségéből, melynek Emödy jó ideig belső munkatársa volt. Báró Vay Miklós most már közvetlenül vele lépett összeköttetésbe, s miután Emödy a többszázéves hírneves kollégium iránti tiszteletből csakhamar igent mondott, nemsokára a pataki főiskola megválasztott jogtanára lett. Ott is maradt aztán haláláig, s a városka békességes csendjét, hivalkodás nélküli életét nagyon megkedvelte. Hírnévről, dicsőségről is lemondott érte.

ZSOLDOS BENŐ.

A KERESZTÉNY HERKULES NÉPSZERŰSÉGÉHEZ.

Az IK. 1935. 26. l. azt olvassuk, hogy a műnek két magyarországi kiadása volt. Toldjuk meg ez állítást azzal, hogy volt még egy harmadik is: 1743-ban. Mikor zabolai Mikes Antal grófot Kolozsvárott a filozófiából th. doktorrá avatták, társai az ő tiszteletére u. o. kiadták Vaha e művét «ut porro horum omnium grandia ad imitationem exempla praesto habeas percurre identidem, quem honori tuo inscripsimus, libellum». Ez az adat nemcsak a megajándékozott személyére nézve jellemző, hanem a mű népszerűségére is, a mellett ismeretlen — még pedig a legkorábbi magyarországi — latin kiadást ismerteti meg velünk.

A kiadásokról Petrik bibliografiája hol Vaha, hol Melreusius név alatt szól. Az 1743-iki kiadás pataki példányának címéből első birtokosa, bár felismerhetőn, az «asiaticus» szót kivakarta. Valóban a többi kiadásban e szó nem is szerepel.

GULYÁS JÓZSEF.

GYULAI PÁL: EGY RÉGI UDVARHÁZ UTOLSÓ GAZDÁJA.

Gyulai e regényéről Várdai Béla az Irodalomtörténet 1935. I. számában azt írja, hogy első szövege a Magyar Posta 1857-i évfolyamában jelent meg. «Érdekes volna e két kidolgozás összehasonlítása. De erre bajosan lesz már mód, mert a Magyar Posta 1857-i évfolyama összes közönyvtáraink közt csak a Nemz. Múzeum hírlaptárában van meg, csonka, épen az első 90 száma hiányzik, amelyekben Gyulai e műve fellelhető volna.» A sárospataki főiskolai könyvtárban azonban megvan s Gyulai «rajz»-a a 28., 33., 37., 41., 57., 61., 69., 78., 93., 101., 106., 121., 129., 134., 149., 153., 157., 162. lapokon jelent meg. Az utolsó rész «Rajz. Vége» jelzéssel van ellátva. Az

1867-i terjedelmes szöveg itt 18 részletet tartalmaz, tehát lényegesen rövidebb a teljes regénynél, hiszen csak «rajz»-nak nevezi a szerző e dolgozatát, mely az új földesúr jellemzésével végződik. Ennek az első szövegezésnek a menete a következő:

Radnóthy betegségéből felépülve hazamegy; birtokát rossz karban találja. Javítgat, de régi módra. Birtokát alig nézi meg. Megtudja, hogy fia, leánya él. Mindkettő pénzt kér. Kurialisait fenyegeti, a kertészt meg is ostromolja. A csendőrök elveszik kardját. Pereket indítanak ellene. Leánya nagynénjével meglátogatja. Kahlenbergert ezredével Erdélybe helyezik. Vig napok. Fia meghal. Síremléket akar csináltatni. Perek. Ifjúságának emlékein tündök Istvánnal. István meghal. Radnóthy utána szintén. A csendőrök el akarják fogni. A kertészt kilakoltatják. Felgyújtotta az udvarházat. Végrendeletét érvénytelenítik. Perek. (Egyszer alkalmazkodott az új rendhez.) Kahlenberger quietált. Mari elbujdosott. Kahlenberger gazdálkodik, épít (kocsrát stb.) cseh bevándorlóknak. Ezredesné vagyonát megkapja, így a csódtól megmenekült. Felesége sir, s a *Wilde Rose*ből szaval. (Ez a részlet a rajzban a leghosszabb.)

GULYÁS JÓZSEF.

GRÓF FEKETE JÁNOS KÖLTŐI LEVELE GRÓF TELEKI LÁSZLÓHOZ.

Petti! nihil me sicut antea juvat
Scribere versiculos — — —
Haratinus.

Kedves Barátom!

El töred Lírámát, mert fellül halladtál
Azon Remekedben, melyt utóbb mutattál,
Magyar Párnássusnak lépvén tetejére
Ki juthatna versid fontos érdemére?
Árpád mellé talám, magunkat tehetjük,
Veled hogy repüljünk, aszt nem remélhetjük.
Első Russot, Voltert, tudván egyesztetni
Heliconra Téged! Ki merne követni?
Például nevezzük Pindarus ódáit
Bár senki se tudta fel érni csudáit;
Az öregebb Russo! vágyodott Polczára
De tsak Te! jutottál a Görög Nyomára.
Mint a kevély Sasot, Nap felé reptében
Más madár szárnyának hágyattabb létében,
Akár hogy igyekszik, hasztalan követné,
Úgy hozzád közlünk magát ki tehetné?
S minden vers költőink vallani tartoznak,
Hogy tsak a hegy tövéen így, amúgy motoznak,
Néked engedtetvén fel hágni tsutsára,
Pindár, Russo, Volter fénylő tronussára.
Én tehát lemondok hangzó trombitának,
Istent! vagy vitézt! Idvezlend kotának, (sic!)
S könnyebb dolgotskákát vévén furuglyára,
Virágokat tépek Asszonyok számára,
Vagy néha gúnyolok föld színt Satiraban
S Horáczt követem együgyüb voltában.